

індивідуального захисту, затверджене наказом Державного Комітету України по нагляду за охороною праці від 21.09.2008 р. № 831/15522. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0446-08>

10. Куцик П. О. Обліково-аналітична концепція управління загальнопромисловими витратами підприємства: монографія /П. О. Куцик, О. М. Мазуренко. – Львів: Видавництво «Растр-7», 2014. – 288с.

11. Бондаренко Т.Ю. Облік і контроль загальнопромислових витрат (на прикладі гірничо-збагачувальних підприємств): дис. канд. екон. наук / Т.Ю. Бондаренко. – К., 2009.

***ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ
ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ***

**ВАЖЛИВІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ ТА КОШТІВ НА ЗАРОБІТНУ
ПЛАТУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ПРОМИСЛОВОСТІ**

А.М. ЛИСЕНКО

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри аудиту та оподаткування Центральноукраїнського національного технічного університету

Промисловість є провідною галуззю національної економіки України, має потужну матеріально-технічну базу, поєднує видобувні

та обробні галузі, а за видами продукції, що виробляється – важку, легку і харчову промисловість. Проте досить тривалий час (особливо у так званих «депресивних регіонах») приватні власники промислових підприємств не завжди реально оцінювали й продовжують нині оцінювати внесок працюючих у створення матеріальних благ та формування прибутку суб'єктів господарювання, що стало основною причиною відтоку кваліфікованих кадрів інженерного спрямування та робітничих професій.

За даними Державної служби статистики, у 2017-2018 рр. з кожним наступним місяцем в Україні спостерігалось скорочення чисельності штатних працівників, задіяних на підприємствах галузі (рис. 1) [1].

Рис. 1 – Динаміка середньооблікової кількості штатних працівників промисловості на підприємствах України, тис. осіб

Зокрема, за січень-липень 2018 р. кількість штатних працівників промисловості скоротилася на 1,7%, а за відповідний період 2017 р. –

на 3,1%. Водночас спостерігалось нарощування рівня заробітної плати (рис. 2).

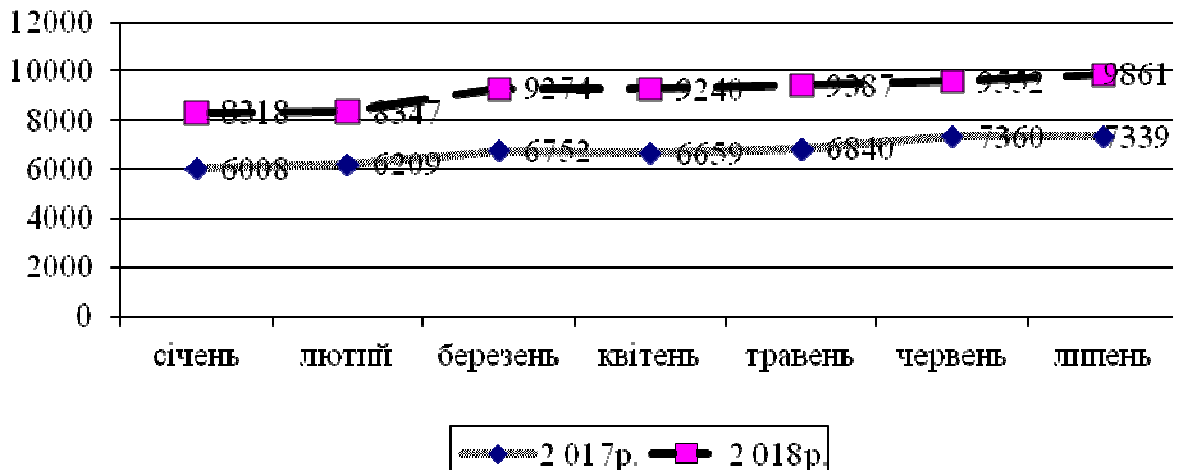

Рис. 2 – Динаміка середньої заробітної плати працівників промисловості на підприємствах України, грн.

Так, середньомісячна заробітна плата працівника, задіяного у промисловості збільшилася з 8318 грн. у січні 2018 р. до 9861 грн. у липні, тобто на 18,6%. За відповідний період 2017 р. середньомісячний рівень заробітної плати працівника зазначеної галузі збільшився з 6524 до 7785 грн. (на 19,3%) [2].

Отже, у січні-липні 2018 р. рівень заробітної плати у промисловості зростав дещо повільнішими темпами порівняно з 2017 р. при одночасному зниженні темпів скорочення чисельності промислово-виробничого персоналу (рис. 3).

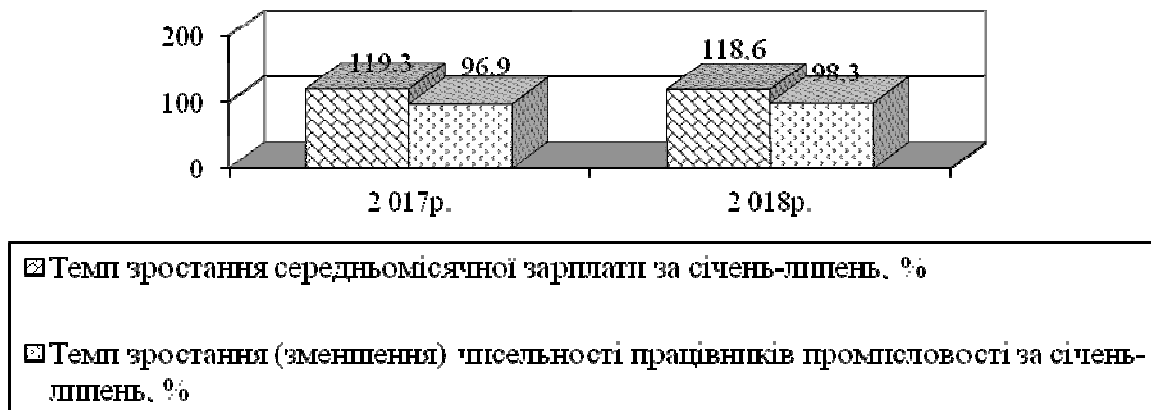

Рис. 3 – Динаміка темпів зростання (зменшення) середньооблікової кількості штатних працівників та середньої заробітної плати у промисловості за січень-липень 2017-2018 рр., грн.

Складність ситуації поглиблюється наявністю суттєвих диспропорцій між масштабами та результатами діяльності окремих суб'єктів господарювання, реальною заробітною платою та купівельною спроможністю населення.

Зважаючи на важливість ефективного розвитку підприємств промисловості для національної економіки, доцільним є запровадження на таких суб'єктах господарювання методів і методик економічного аналізу, які б сприяли вибору досконалих форм та систем оплати праці, забезпеченню працюючих гідним рівнем заробітної плати у відповідності з їх трудовим внеском та реальними результатами діяльності підприємств.

Посилення важливості впливу ретельно перевіреної, об'єктивної інформації про ступінь забезпеченості підприємств промислово-

виробничим персоналом, рух кадрів, рівень заробітної плати та використання праці, результати фінансово-господарської діяльності, необхідність всебічного дослідження взаємозв'язків між економічними показниками суттєво розширюють та поглиблюють завдання аналізу використання персоналу та коштів на заробітну плату, спричиняють необхідність проведення комплексного аналізу показників використання трудових ресурсів та коштів на заробітну плату в системі факторів формування обсягів виробництва та продажу промислової продукції, фінансових результатів від її реалізації. Трудові процеси в галузях промисловості мають ряд особливостей, зумовлених специфікою конкретного виробництва. Крім того, промисловість включає ряд міжгалузевих комплексів (паливно-енергетичний, машинобудівний, металургійний, виробництва продовольчих та непродовольчих товарів та інші), кожен з яких має специфічну структуру.

За ступенем трудомісткості галузі промисловості розподіляються на трудомісткі зі значними затратами праці, середні за рівнем трудомісткості та галузі з низькою трудомісткістю. До найбільш трудомістких належать: приладобудування, автомобілебудування, швейна, текстильна, взуттєва промисловість. При розміщенні трудомістких виробництв слід враховувати наявність достатньої для забезпечення виробничих процесів кількості персоналу.

Від кваліфікації кадрів, ефективності управління персоналом, організації трудових процесів, рівня технічної озброєності праці значною мірою залежать обсяги та якість виробленої продукції, а отже й фінансові результати основної діяльності, рентабельність виробництва. Водночас слід враховувати, що крім трудових чинників на формування фінансових результатів здійснюють вплив ефективність використання матеріально-технічних і фінансових ресурсів, виважена маркетингова політика, ефективність управління суб'єктом господарювання загалом. Тому необхідно досліджувати чинники впливу на обсяги та результативність господарської діяльності промислового підприємства як системно, так і комплексно.

Зокрема, для оцінки ефективності використання персоналу та коштів на заробітну плату доцільно, передусім, дослідити комплекс трудових факторів, які здійснюють вплив на формування обсягів промислового виробництва (рис. 4).

При цьому слід враховувати, що обсяги промислового виробництва обмежуються попитом на конкретний продукт.

Так, якщо попит на вироблену та призначену для подальшого продажу продукцію низький, то укомплектованість суб'єкта господарювання кваліфікованими кадрами та належний стан матеріально-технічної бази не забезпечуватимуть суттєве зростання прибутку, що у свою чергу не стане стимулом до значного нарощування обсягів промислового виробництва й підвищення рівня заробітної плати.

Рис. 4 – Комплекс трудових факторів, які здійснюють вплив на формування обсягів промислового виробництва (складено автором)

Якщо ж вироблена та призначена для подальшого продажу продукція користується значним попитом і суб'єкт господарювання має можливості щодо суттєвого нарощування обсягів основної діяльності, то можна стверджувати, що обсяги виробництва значною

мірою залежатимуть від чисельності й структури персоналу, раціональності використання робочого часу, рівня продуктивності праці. В таких умовах доцільним стане посилене стимулювання підвищення продуктивності праці, а за рахунок суттєвого нарощування обсягів основної діяльності та прибутку кошти на заробітну плату (за інших рівних умов) будуть витрачатися більш раціонально.

Урахування розглянутих на рис. 4 факторів та взаємозв'язків між ними, їх поглиблене вивчення дозволить виявити реальні можливості нарощування обсягів промислового виробництва, окреслити систему заходів для мобілізації невикористаних резервів.

Можливості нарощування обсягів промислового виробництва за рахунок впливу факторів ефективності використання персоналу необхідно виявляти як на рівні суб'єкта господарювання загалом, так і на рівні окремих структурних підрозділів. Це може досягатися за рахунок:

- 1) нарощування обсягів виробництва при одночасному зменшенні питомих затрат праці;
- 2) нарощування обсягів виробництва при незмінних питомих затратах праці;
- 3) перевищення темпів зростання обсягів виробництва над темпами зростання затрат праці;
- 4) забезпечення незмінних обсягів виробництва при одночасному зменшенні затрат праці;

5) перевищення темпів скорочення затрат праці над темпами зниження обсягів виробництва.

У процесі аналізу слід надавати перевагу розрахунку відповідних показників у натуральному вимірникові у розрізі окремих видів промислової продукції, або здійснювати розрахунок обсягів виробленої продукції у цінах базового року (з метою нейтралізації впливу інфляційного чинника).

При виявленні резервів важливе значення має порівняльний аналіз показників продуктивності праці та трудомісткості виробничих процесів в умовах однотипного виробництва. Наявність відхилень свідчатиме про невикористані можливості підвищення продуктивності праці та нарощування обсягів промислового виробництва.

Важливими показниками, які традиційно застосовуються у процесі оцінки ефективності використання персоналу, є рівень продуктивності праці (обсяг продукції (послуг), що припадає на одного працівника, або виробляється за одиницю часу), трудомісткість (затрати часу на виготовлення одиниці продукції (послуг)).

При визначенні ефективності використання персоналу на підприємствах промисловості можуть бути використані чотири методи вимірювання продуктивності праці: натуральний, трудовий, вартісний метод та метод умовних одиниць [3].

Натуральний метод вимірювання продуктивності праці базується

на урахуванні обсягів виробництва у натуральному вимірникові (тонни, метри, м³) за одиницю часу (рік, квартал, місяць, декаду, зміну, годину), або на одного працюючого, безпосередньо задіяного на виробництві конкретно взятого виду продукції.

Трудовий метод вимірювання продуктивності праці характеризує трудомісткість виконання робіт та полягає в обчисленні витрат праці у людино-днях або людино-годинах на одиницю конкретно взятого виду продукції.

Вартісний метод вимірювання продуктивності праці полягає в тому, що для розрахунків приймають весь обсяг валової продукції, яка виготовлена за одиницю часу, або ж у розрахунку на середньоспискового працівника підприємства чи на одного представника промислово-виробничого персоналу. Для нейтралізації впливу цінового чинника при дослідженні рядів динаміки пропонуємо застосовувати розрахунок обсягу валової продукції у цінах відповідного року, взятих у якості базису для порівняння.

Метод умовних одиниць застосовується для вимірювання продуктивності праці, коли випускається декілька видів продукції. При цьому використовують умовно-натуральні одиниці, що забезпечують зведення різноманітних видів продукції до умовного, встановленого з урахуванням певних властивостей продукції. Так, виробництво плодоовочевих консервів враховують у тисячах умовних банок (туб), тощо.

Перевищення темпів зростання продуктивності праці над

темпами зростання рівня заробітної плати є свідченням раціонального використання коштів на заробітну плату. При цьому традиційно розраховують коефіцієнт випередження ($K_{вип}$):

$$K_{вип} = \frac{I_{nn}}{I_{он}}, \quad (1)$$

де I_{nn} - темп зростання продуктивності праці;

$I_{он}$ - темп зростання рівня заробітної плати працюючого.

Нормативне значення $K_{вип}$ має перевищувати одиницю. Якщо $K_{вип}$ менший за одиницю, то кошти на заробітну плату персоналу використовуються не раціонально.

У процесі проведення поглибленого факторного аналізу $K_{вип}$ пропонуємо застосовувати наступну детерміновану модель:

$$K_{вип} = \frac{I_{nn}}{I_{он}} = \frac{\frac{I_q}{I_{фзн}}}{\frac{I_{фзн}}{I_{ч}}} = \frac{I_q}{I_{фзн}} = \frac{I_q \times I_{Д} \times I_{год} \times I_{вг}}{I_{ч} \times I_{он}} = \frac{I_{Д} \times I_{год} \times I_{вг}}{I_{он}}, \quad (2)$$

де I_q - темп зростання обсягу промислової продукції;

$I_{ч}$ - темп зростання чисельності працюючих, задіяних на виробництві промислової продукції;

$I_{фзн}$ - темп зростання фонду заробітної плати працюючих, задіяних на виробництві промислової продукції;

$I_{Д}$ - темп зростання кількості днів, відпрацьованих у середньому одним працівником, задіяним на виробництві промислової продукції за період;

$I_{год}$ - темп зростання середньої тривалості робочого дня працівника, задіяного на виробництві промислової продукції;

$I_{вг}$ - темп зростання середньогодинного виробітку продукції на одного працівника, задіяного на виробництві промислової продукції.

Пропонована факторна модель сприятиме урахуванню впливу на тенденцію змін середнього за рік чи місяць рівня продуктивності праці, як складової коефіцієнта випередження, основних виробничих чинників:

- кількості днів, відпрацьованих у середньому одним працівником за період;
- середньої тривалості робочого дня;
- середньогодинного виробітку продукції на одного працівника.

Першочергове значення при виявленні резервів щодо можливого нарощування обсягів промислового виробництва за рахунок впливу трудових чинників має надаватися факторам інтенсивного впливу: нарощуванню середньорічного, середньоденного, середньогодинного виробітку. Водночас слід враховувати внесок кожного працівника у створення кінцевого продукту. Як справедливо зазначають В. Клочан та Н. Костаневич, побудова ефективної системи мотивації праці повинна базуватися на урахуванні «конкретного вкладу конкретного працівника та здійснюватися залежно від кінцевого результату» [4, с.55]

Важливою складовою аналізу витрачання коштів на заробітну плату є дослідження структури фонду оплати праці штатних

працівників, задіяних на виробництві промислової продукції [5] (рис.5).

Рис. 5 – Структура фонду оплати праці штатних працівників, задіяних на виробництві промислової продукції за I та II квартали 2017-2018 рр.

Складено автором особисто

Як видно з рис. 5, у фонді оплати праці штатних працівників, задіяних на виробництві промислової продукції загалом по Україні більше 59% становить частка фонду основної заробітної плати. Тому важливо враховувати взаємозв'язок між часткою основної заробітної плати та рівнем продуктивності праці.

Так, для розрахунку факторних впливів й підтвердження взаємозв'язку між продуктивністю праці як результативним показником та рівнем заробітної плати промислово-виробничого персоналу, часткою фонду основної заробітної плати в загальному

фонді оплати праці, обсягом продукції на 1 грн. фонду основної заробітної плати Літвінов О.С. та Сукач О.О. пропонують застосовувати мультиплікативну модель продуктивності праці (*ПП*) [6, с. 3]:

$$ПП = \frac{ФОП}{ЧПВП} \times \frac{ФОЗП}{ФОП} \times \frac{ВР}{ФОЗП} = ВОП_{cp} \times ПВ_{ФОЗП} \times ЗВ_{озп}, \quad (3)$$

де *ПП* - продуктивність праці, тис. грн./особу;

ФОП - фонд оплати праці, тис. грн.;

ЧПВП - чисельність промислово-виробничого персоналу;

ФОЗП - фонд основної заробітної плати, тис. грн.;

ВР - виручка від реалізації продукції, тис. грн.;

ВОП_{cp} - середньорічні витрати на оплату праці в розрахунку на одну особу промислово-виробничого персоналу, тис. грн./особу;

ПВ_{ФОЗП} - частка основної заробітної плати в фонді оплати праці, коефіцієнт;

ЗВ_{озп} - зарплато віддача основної заробітної плати.

Всебічний аналіз ефективності використання персоналу та коштів на заробітну плату сприятиме виявленню резервів нарощування обсягів виробництва, виручки від реалізації промислової продукції, фінансових результатів за рахунок оптимізації впливу трудових чинників. Результатом подальших досліджень має стати вивчення проблем збалансованості у забезпеченні промислових підприємств трудовими, матеріально-технічними й фінансовими ресурсами з урахуванням підвищення ефективності їх використання.

Список використаних джерел:

1. Середньооблікова кількість штатних працівників за видами економічної діяльності у промисловості за 2017 та 2018 рр. // Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Середня заробітна плата за видами економічної діяльності промисловості за місяць у 2017 та 2018 рр. // Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3. Продуктивність праці / Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Продуктивність_праці.

4. Ключан В. Продуктивність праці та її оплата [Текст] / В. Ключан, Н. Костаневич // Економіст. – 2012. – №2. – с. 54-55.

5. Структура фонду оплати праці штатних працівників за видами економічної діяльності за квартал у 2017 та 2018 рр. // Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

6. Літвінов О.С. Аналіз взаємозв'язку структури витрат на оплату праці та ефективності праці на підприємствах кабельної промисловості / О.С. Літвінов, О.О. Сукач [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/5452>